

HYPPY TARINOIHIN - LUKEMINEN ON VOIMAA!

TURKU
ÅBO

SAATTEEKSI

Hyvä lukija,

Tämä kirjanen on laadittu Open the Door for Reading -projektin tuottaman käsikirjan pohjalta. Käsikirjaa työstivät viisi kaupunkia, Göteborg, Brysseli, Bristol, Milano sekä Turku, kaksivuotisen Erasmus+-rahoitteen hankkeen aikana. Tuohon käsikirjaan on koottu eurooppalaisille vanhemmille ja ammattilaisille ideoita ja tietoa siitä, kuinka tukea pienten lasten kielellistä kehitystä ja kiinnittymistä lastenkirjallisuuden maailmaan.

Hyppy tarinoihin -kirjanen on sovitettu suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuuriin sopivaksi. Kirjanen mukailee alkuperäisen käsikirjan rakennetta: ”Ääneenlukeminen on kaunein lahja, jonka voit lapselle antaa”, ”Lue lapselle sydämesi kielellä”, ”Tee lukemisesta jokapäiväinen rutiini”, ”Lukuhetki – paras hetki” ja ”Lukeminen avaa ovet maailmaan”:

Jokainen osio avaa uuden näkökulman kertomuksiin pienten lasten elämässä. Lisäksi jokaisessa osiossa on esitelty toimintatapoja ja -ideoita sekä lapsiperheille että varhaiskasvatuksen ammattilaisille.

Hyppy tarinoihin -kirjaseen toteuttamisessa on Open the Door for Reading -hankkeen rinnalla ollut Turun kaupunki, kulttuuritoimi ja IKI – Innovatiivisen kielikasvatuksen kartta ja kompassi. IKI-hankkeessa aktiivisena toimijana on ollut Turun yliopiston osahanke (IKI-TARU). Toivomme, että kirjanen toimii inspiraationa niin pienten lasten vanhemmille kuin lasten ja perheiden kanssa työskenteleville.

Työryhmä

SISÄLLYS

Saatteeksi	2
1. Lapsi rakastaa ääntäsi	4
2. Älä unohda sydämesi kieltä	6
3. Kerro oma tarinasi ja anna muiden kertoa	8
4. Lukuhetki – paras hetki	10
5. Kirja avaa oven maailmoin	12
Lopuksi	14

KERTOMINEN JA KIRJALLISUUS RAKENTAVAT VUOROVAIKUTUSTA

KERTOMINEN, KIRJALLISUUS JA VUOROVAIKUTUS KIETOUTUVAT MONELLA TAVALLA TOISIINSA.

Lastenkirjallisuuden yhteydessä puhutaan usein lukutaidosta. Lukutaidon rinnalla kirjallisuuden merkitys on kuitenkin paljon laajempi ja esimerkiksi lukumotivaatio syntyy ennen kaikkea merkityksellisyyden kokemuksista. Kirjallisuus antaa lapsille tietoa ihmisyydestä ja yhteiskunnasta, se lohduttaa ja auttaa lapsia uskomaan siihen, että vaikeudet voi voittaa ja asiat kääntyä parhain päin. Kirjallisuus viihdyttää, naurattaa ja mallintaa erilaisia tunteita.

Lapsen ja aikuisen yhteinen kirjallisuussuhde rakentuu paitsi yhteisestä luettavasta kiireetömästä hetkestä ja hyvästä keskustelusta. Lukuhetki ei ole vain lapsen. Se on myös aikuisen mahdollisuus rauhoittua, tutustua lapseen, kertoa ja kuunnella. Toisinaan asioita on vaikea sanoittaa. Kirjallisuus toimii siltana, kun ei osaa, pysty tai jaksa sanoa.

Yhteinen loru luo yhteistä menneisyyttä ja yhteistä tarinaa. Meillä kaikilla on kertomuksia, sillä elämämme rakentuu kertomuksista. On tärkeää oppia kertomaan

oman elämänsä tarinaa ja ymmärtää, kuinka omilla ratkaisuilla on merkitystä. Kertomista opitaan muilta ja kirjallisuudesta.

Välillä kertomus on tavanomainen arkimatka kauppaan, välillä hykerryttävän jännittävä kertomus ensimmäisestä koulupäivästä. Jotkut kertomukset ovat surullisia tai pelottavia. Silloin on hyvä kuulla, että muillakin on samanlaisia kertomuksia ja että näilläkin kertomuksilla voi olla onnellinen loppu. Kertominen on omien ajatusten näkyväksi tekemistä. Erilaisista kertomuksista rakentuu yhteinen elämä. Tämän oppaan avulla saat ideoita yhteisen kertomuksenne rakentamiseen silloin, kun omat ideat loppuvat tai tarvitset jotakin uutta.

Muista, että pienikin askel on tärkeä.

Ensiaskleet on helppo tapa lisätä tarinoita lapsen elämään ikätasosta riippumatta.

Hyppy eteenpäin -vinkit tarjoavat vaihtelua lukuinnostuksen jo saaneille perheille.

Ammattilaisille-osio on suunnattu lasten kanssa työskenteleville aikuisille.

1. LAPSI RAKASTAA ÄÄNTÄSI

Sanallinen vuorovaikutus on lapsen kehittymisen ja oppimisen perusta. Vuorovaikutustilanteita syntyy monissa arkipäivän tilanteissa eikä vuorovaikutushetkiä tarvitse suunnitella etukäteen. Vuorovaikutus tapahtuu toisinaan lapsen, toisinaan aikuisen aloitteesta. Varhaiset vuorovaikutussuhteet rakentavat luottamusta muihin ihmisiin ja omaan kykyyn selviytyä. Mukava vuorovaikutustilanne on kiireetön ja rauhallinen. Vauvana koetut yhteiset hetket kantavat pitkälle tulevaisuuteen. On tärkeää olla aidosti läsnä.

ENSIASKELEET

- Leikkikeskustele vauvan kanssa: kuuntele ja vastaa hänen jокelteluunsa
- Lorut ovat hyvä tapa rakentaa vuoro-vaikutusta. Muistatko lapsuudesta vaikka jonkun leikeissä käytetyn lorun?
- Sanoita lapselle, mitä olet tekemässä, mitä seuraavaksi tapahtuu tai mitä tunnet. Kuvaile näkemääsi, kuulemaasi ja tuntemiasi tuoksuja. Älä murehdi, ymmärtääkö lapsi. Hän nauttii äänestäsi ja oppii vähitellen uusia sanoja.
- Lapset rakastavat kuulla lorujen lisäksi laulamista: lastenlauluja, tuutulauluja tai aikuisen omaa suosikkibiisiä laulettuna nuotin vierestä, väärässä tahdissa, monta kertaa päivässä.

HYPPY ETEENPÄIN

- Auta lasta kertomaan esittämällä avoimia kysymyksiä ja kertomalla itse vastavista asioista. Hyviä kysymyksiä voivat olla vaikka seuraavat:
 - Mikä sai sinut hymyilemään tänään?
 - Kenen vieressä ruokailit?
 - Mitä haluaisit muuttaa päivästäsi?
- Lähde mukaan lapsen leikkiin. Kuuntele lasta ja kysy ohjeita!
- Etsikää kirjoista tuttuja kuvia ja jutelkaa niistä. Kuvia löytyy myös muualta ympäristöstä, vaikkapa lehdistä, mainoksista ja valokuvista.
- Monilla paikkakunnilla on mukavaa toimintaa pienille esimerkiksi kirjastoissa ja perhekahviloissa.

LEIKITÄ LASTA

VEDETÄÄN NUOTTA, SAADAAN KALOJA. KISSALLE KIISKET, KOIRALLE KUOREET, ITSE SYÖDÄÄN ISOT KALAT, KAKAROILLE PIENET KALAT.

Kerro lapsen päivästä pikkupossujen mukaan: Tämä pikkupossu söi puuroa, tämä pikkupossu leikki helistimellä, jne.

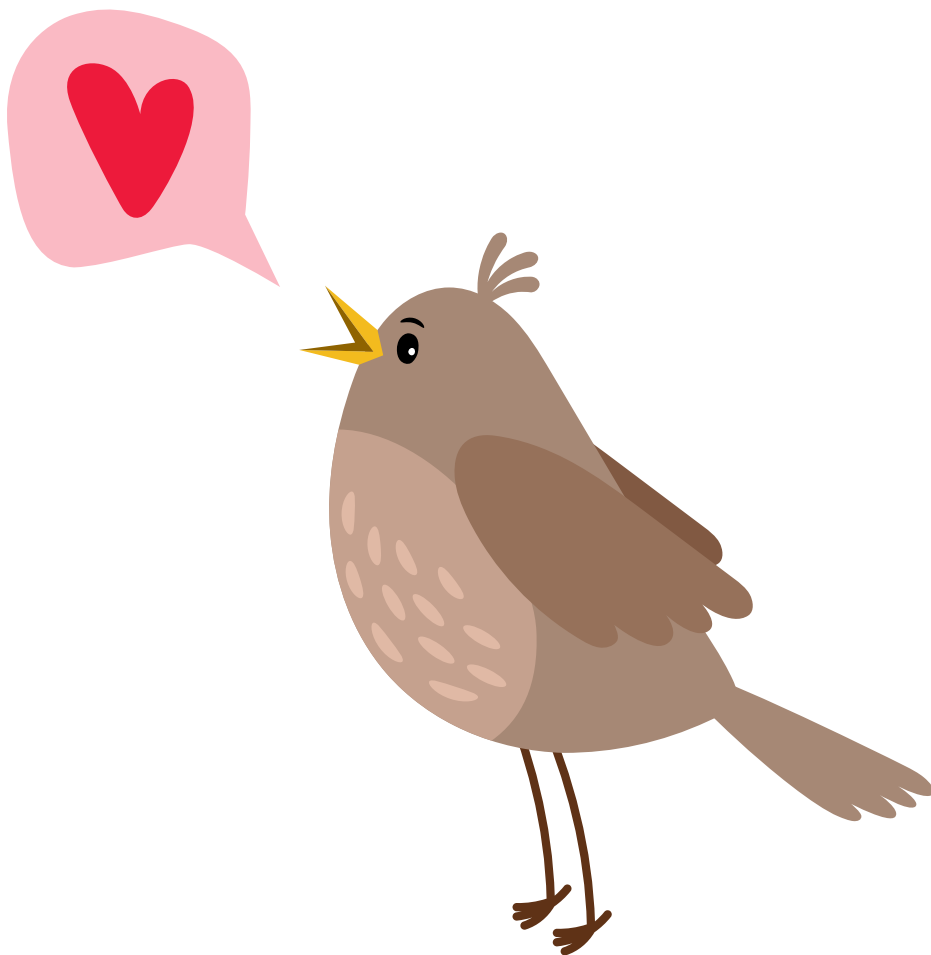
LEIKKI MUKAAN!

Istuta lapsi sinua vastapäätä ja ota kiinni hänen käsistä. Soutakaa yhdessä lorun ajan ja lopuksi kutita lasta.

Ota kunkin pikkupossun kohdalla hellästi kiinni sormesta tai varpaasta ja käy kaikki sormet tai varpaat läpi.

2. ÄLÄ UNOHTA SYDÄMESI KIELTÄ

Kotikielen oppiminen ja käyttäminen on pohja muiden kielten oppimiselle. Kotikieltä sanotaan myös tunteiden ja ajattelun kieleksi. Näistä syistä on tärkeää, että vanhemmat käyttävät omaa kotikieltään lapsen kanssa ja lapsi saa vastata samalla kielellä. Kaksi- ja monikielisyys edistävät lapsen kykyä oppia kaikenlaisia asioita, mutta erityisesti kielitaito edistää uusien kielten oppimista. Oman kotikielen käyttäminen tukee lapsen identiteetin myönteistä kehitystä ja oman kulttuurin arvostamista.

ENSIASKELEET

- Käytä rohkeasti omaa kieltäsi aina kun se on mahdollista.
- Näytä ja kerro lapsuutesi leikkejä ja loruja.
- Kuvakirjojen pohjalta voi keskustella ja tarinoida millä tahansa kielellä.
- Vieraita kieliä voi kuunnella, vaikka niitä ei ymmärtäisi. On mukava tietää, miten monilla tavoilla sama asia voidaan sanoa tai kirjoittaa.

AMMATTILAISILLE

- Lapsiryhmissä on tärkeää nähdä ja kuulla erilaisia kieliä, jopa yksikielisyssä ryhmässä.
- Jokainen kieli on yhtä arvokas. Tue lapsen kotikielen käyttöä esimerkiksi osoittamalla kiinnostuksesi. Mitä kieliä lapsi puhuu vanhempien tai isovanhempien kanssa?
- Vanhemmat voivat tulla päiväkotiin kertomaan perheen kielestä, lukemaan satuja tai nauhoittaa kielinäytteen kotona.
- Tee kirjastopalvelut tutuksi kaikille. Monissa maissa kirjastopalvelut voivat olla esimerkiksi maksullisia.
- Neuvottele paikallisen kirjaston kanssa monikielisen kirjaston tarjonnasta.

HYPPY ETEENPÄIN

- Järjestä lapsellesi mukavia luku- tai tarinointihetkiä. Pyydä mukaan muitakin läheisiä. Aina ei tarvitse lukea tai tarinoida itse.
- Kerro tai lue lapsellesi oman kulttuurin perinteisiä satuja tai tarinoita.
- Kysy kirjastosta, löytyykö lapsesi lempikirjaa tai muita kirjoja omalla kielelläsi.

SANATTOMAT KIRJAT KERTOVAT TARINAA KAIKILLA KIELILLÄ

Tekstittömät kirjat, hiljaiset kirjat tai sanattomat kirjat tarkoittavat kirjoja, joiden tarina on kerrottu vain kuvien kautta. Sanaton kirja ei ole sama asia kuin vauvoille suunnatut tekstittömät pahvikirjat. Sanattoman kirjan kuvat muodostavat selkeän tarinan. Tarinan voi tulkita itse ja kertoa sen omalla kielellään. Esimerkiksi Sanna Pelliccionin kuvakirja ”Meidän piti lähteä” (2018) on sanaton kirja.

3. KERRO OMA TARINASI JA ANNA MUIDEN KERTOAA

Kertomukset muokkaavat elämäämme ja identiteettiämme. Elämme koko ajan arjen tarinoiden ympäröiminä. Myös oppiminen tapahtuu usein kertomusten kautta. Lapsille kertomukset ovat tehokas ja usein ainoa tapa ymmärtää ja käsitellä asioita. Koska myös muistot ovat kertomuksia, on niillä iso merkitys oman identiteettimme kannalta. Sanotaan, että elämä on kertomus tai sarja kertomuksia. Kertomusten kautta lapset ottavat haltuun ympäröivää yhteiskuntaa ja kertovat itsestään ja itselle ajankohtaisista asioista. Tärkeitä ovat sekä aidot että fiktiiviset kertomukset. Lapsille ne ovat melkein sama asia.

ENSIASKELEET

- Kertomiseen aiheita ja mahdollisuuksia on kaikkialla. Aloita vaikka jostakin ihan arkisesta tapahtumasta.
- Kerro juttuja omasta lapsuudestasi tai siitä, kun lapsi oli pienempi.
- Oletko huomannut, että monilla kodin esineillä on omat tarinansa: mistä ne ovat tulleet, mihin niitä on käytetty, mistä ne muistuttavat?
- Kuuntele lasta ja rohkaise häntä kertomaan lisää. Voit myös jatkaa lapsen tarinaa ja kannustaa häntä kehittämään oman osuutesi jälkeen lisää.
- Sijoita kirjoja lapsen arkiympäristöön ja anna lapsen touhuta kirjojen kanssa.

AMMATTILAISILLE

- Monissa kirjastoissa on tiloja, joissa voi järjestää vanhempainillan. Vanhempainillassa voidaan esitellä kirjastopalveluita tai lukea vanhemmille lastenkirjoja.
- Järjestä vanhemmille elämyksellisiä lukukokemuksia vaikka satupolkuina.
- Anna vanhemmille ideoita, miten päivän tapahtumista voi tehdä kertomuksia ja miten kirjan pohjalta voi keskustella.

HYPPY ETEENPÄIN

- Lapselle monet asiat ovat leikkiä ja lapsen on helppo eläytyä leikkimällä. Kannusta lasta leikkimään ja sanoitamaan leikin tapahtumia. Leikin voi vaikka kirjata ylös ja sen voi lukea jälkepäin.
- Kootkaa ja lukekaa perhetarinoita: mikä on lapsen nimen tarina, mitä tapahtui, kun lapsi syntyi, millainen oli ensimmäinen tarhapäivä tai mitä tapahtui, kun lapsi sanoi ensimmäisen sanansa.
- Lue lapselle. Voit aloittaa mistä tahansa kotoa löytyvästä: ruokareseptit, mainoslehtiset ja sanomalehdet sisältävät paljon materiaalia.

SADUTTAMINEN

Sadutuksessa lapsi kertoo tarinan, jonka aikuinen kirjoittaa sanasta sanaan ylös. Aikuinen ei ohjaa tarinaa, vaan lapsi saa kertoa vapaasti. Kertomisen jälkeen aikuinen lukee sadun lapselle ääneen ja tekee lapsen haluamat korjaukset. Lopuksi lapsi voi kuvittaa tarinan. Lisää sadutuksesta voit lukea esimerkiksi Lapset kertovat ry:n verkkosivuilta.

4. LUKUHETKI - PARAS HETKI

Lukuhetki viestii lapselle lukemisen merkityksellisyydestä ja lukemisen ilosta. Kiinnostus lukemista kohtaan syntyy jo ennen kuin lapsi itse osaa lukea ja lukemista koskeviin asenteisiin on helpointa vaikuttaa varhaisina vuosina. Kiinnostus lukemiseen ja kirjoihin rakentuu monista tekijöistä: mieluisista lukuhetkistä, mahdollisuudesta tutustua kiinnostaviin ja monipuolisiin lukumateriaaleihin sekä aikuisten tavasta lukea ja suhtautua lukemiseen ja kirjallisuuteen. Lukuhetkessä jo hyvin pienet lapset oppivat monia lukemiseen liittyviä asioita. He alkavat esimerkiksi ymmärtää sivujen kääntämisen ja lukusuunnan merkityksen, kuvien ja tekstien välisen yhteyden ja jopa tunnistamaan kirjaimia ja sanoja. Tärkeintä yhteisissä lukuhetkissä on kiireetön yhdessäolo, ja kiinnostavan kokemuksen jakaminen.

ENSIASKELEET

- Ei ole oikeaa tapaa toteuttaa lukuhetkeä. Aseta itsellesi sopiva tavoite. Lukuhetki voi olla aluksi vaikka vain 5 minuuttia tai yhden kirjan lukemiseen voi käyttää useamman päivän.
- Rauhoitu lukuhetkeen. Näin lapsikin rauhoittuu.
- Mieti, mikä on perheellenne sopivin ajankohta ja paikka lukea. Helpointa on, jos lukuhetkestä tulee rutiini. Onko paras paikka ja aika lukuhetkelle ennen nukkumaanmenoa, bussimatkoilla, potalla istuessa tai kun on tylsää?
- Lukuhetki voi olla pelkkää lukemista tai siinä voi olla toimintaa. Myös kirjat ovat erilaisia.

AMMATTILAISILLE

- Kerro vanhemmille lapsen lukuhetkistä päiväkodissa: mistä kirjoista lapsi pitää ja mitkä hahmot ilahduttavat.
- Lapsista on hauska kuunnella toisiaan. Lapset voivat leikkilukea toisilleen aikuisten lukemia kirjoja.
- Isojen koululaisten lukuvierailut innostavat kaikkia.
- Aikuisen lukemaan tarinaan voi liittää toimintaa. Voidaan esimerkiksi sopia, että tiettyjen sanojen kohdalla tömistellään tai taputetaan.

HYPPY ETEENPÄIN

- Mieti vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa lukuhetki. Yllätä lapsi vaikka äänikirjalla, jota kuuntelette yhdessä. Monista lapsista on kiva katsoa kirjan pohjalta tehty elokuva.
- Kannusta isoja sisaruksia lukemaan pienemmille. Se on hyödyllistä kummallekin.
- Kirjastoissa on säännöllisesti satuhetkiä lapsille ja perheille.
- Kirjaa ylös luettuja kirjoja ja lukukokemuksia.
- Keskustele lapsen kanssa lempikirjoista ja auta häntä valitsemaan kiinnostavia kirjoja. Käyttäkää aikaa kirjoista keskustelemiseen ja kirjoihin tutustumiseen.

ILTASATU- KIRJAHYLLY

Iltasatukirjahylly on esimerkiksi päiväkodin eteisiin sijoitettu kirjakokoelma, josta lapset voivat lainata kirjoja iltalukemiseksi kotiin. Lapset voivat jakaa lukukokemuksiaan seuraavana aamuna ryhmään palatessaan. Näin seuraavan illan kirjavalinta on vielä helpompaa ja motivoivampaa. Kirjastot auttavat mielellään sopivien kirjojen etsinnässä.

5. KIRJA AVAA OVEN MAAILMOIHIN

Kirjoihin tutustuminen lukemalla tai kuuntelemalla on hyödyksi lapselle monin tavoin. Fiktiivisistä tarinoista lapset oppivat ihmissuhteista tai he voivat kuvitella toimintaansa uusissa tilanteissa. Tuttuihin asioihin eläytyminen auttaa lasta samaistumaan toisiin ja kasvattaa hänen empatiakykyään. Tietokirjoista he oppivat avaruudesta, autoista, leipomisesta ja muista itseään kiinnostavista aiheista. Mielikuvituksellisten tarinoiden kuunteleminen edistää lasten kykyä kestää epävarmuutta ja suhtautua muutokseen valoisasti. Kun on lukenut tai kuullut tarinan vaikkapa puhuvasta autosta tai ihmismäisestä robotista, tuntuvat oikean elämän muutokset pieniltä.

Parhaimmillaan kirja antaa lapsille selviytymistaitoja, kykyä käsitellä epävarmuutta sekä surun ja onnen tunteita. Kirja lohduttaa, yllättää ja antaa lapselle turvaa.

ENSIASKELEET

- Lue kirjoja lasta kiinnostavista tai lapselle ajankohtaisista aiheista kuten nukkumaanmenosta, potalle opettelusta tai pikkusisaruksen odottamisesta.
- Seuraa lasta lukuhetkessä. Lasta kiinnostavia kirjoja kannattaa lukea moneen kertaan.
- Anna lapsen itse valita luettava kirja valitsemistasi vaihtoehdoista.

AMMATTILAISILLE

- Tutustukaa kirjojen kuvituksiin ja pohtikaa mitä tuttua tai mitä erilaista sieltä löytyy.
- Keskeytä tarinan lukemista välillä ja kysy lapselta, miten tarina voisi jatkua.
- Tutustu lastenkirjallisuuteen ja ala vaikka seurata jotakin lastenkirjablogia.

HYPPY ETEENPÄIN

- Lukemisen ei tarvitse olla vakava asia! Lukemisen kanssa voi pelleillä: lukea yhdessä vaikka pöydän alla.
- Mieti keinoja innostaa lapsia lukemaan myös kotona: Lukupassit ja päiväkodista helposti kotiin lainattavat kirjat tai kodeissa vierailleva lukupehmo voivat motivoida lukemaan.
- Anna tarinan levitä käsistä ja etsi ulkopuolisia toimijoita, joiden kanssa voi rakentaa mukavaa toimintaa kertomusten ja kirjojen ympärille. Esimerkkinä voi mainita terveyskeskukset, neuvolat, museot, sanataidetoimijat, lukumummit ja urheiluseurat.

MIELIKUVITUKSELLA ON MERKITYSTÄ

Lukemisella voimme muuttaa maailmaa, sillä lukeminen kehittää mielikuvitustamme ja auttaa meitä laajentamaan ajatteluamme. Albert Einstein on todennut, että mielikuvitus on tietoakin tärkeämpi, sillä mielikuvituksen avulla voimme valmistautua ja kehitellä asioita, joita emme ole vielä kohdanneet tai joista meillä ei ole tietoa. Eläytymällä tarinoihin koemme kokonaan uudenlaisia maailmoja ja kehitämme ajatteluamme. Lukeminen onkin aivoille kuin kuntosalikäynti tai jumppa muille lihaksille. Lukeminen auttaa meitä huomaamaan asioita, joita nykymaailmassa voisi muuttaa, ja saa meidät uskomaan muutoksen mahdollisuuteen. Toisaalta lukeminen voi auttaa unohtamaan arjen murheet ja auttaa jaksamaan. Toisinaan tarinasta voi löytyä ratkaisuja erilaisiin pieniin ja suuriin pulmiin. Tiesitkö, että monet innovaattorit lukevat juuri tästä syystä satuja ja fantasiakirjallisuutta? Mitä enemmän luemme, sitä avarakatseisempia ja joustavampia meistä tulee.

LOPUKSI

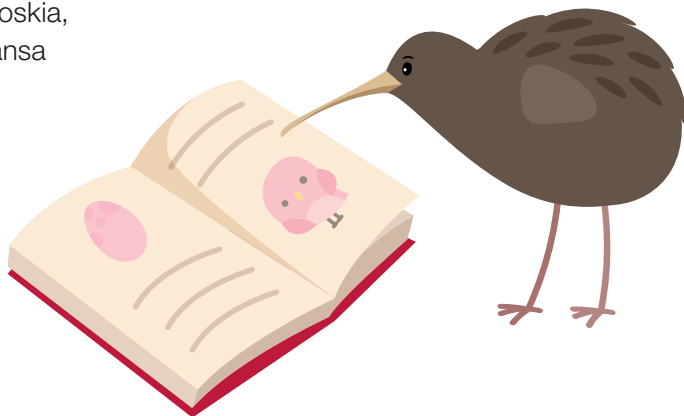
Olipa kerran lukuilo, joka asui kaukaisessa maassa. Aamuisin se pureskeli pahvikirjoja ja teki kirjoista torneja. Päivisin se luki toinen toistaan jännittävämpiä satuja ja eläytyi prinssien, haltijoiden ja tonttujen maailmaan. Lukuilo nautti tarinoista, mutta se kaipasi jotain enemmän. Se kaipasi seuraa. Lukuilo halusi jutella toisten kanssa kokemistaan tarinoista ja nähdä muiden silmien syttyvän.

Eräänä päivänä lukuilo pakkasi rakkaimmat kirjansa ja lensi vuorten ja metsien yli ihmisten luokse. Se tapasi ihmisiä harmaissa toimistoissa ja luki heidän kanssaan raportteja, raportteja ja lisää satasivuisia raportteja. Lukuilo tunsu päänsä pakahtuvan kaikesta tiedosta. Nämä ihmiset olivat liian kiireisiä kuulemaan lukuilon tarinoita.

Lukuilo lensi ikkunasta ulos, harhaili kaduilla ja päätyi päiväkotiin, joka oli täynnä lapsia. Lukuilo oli ihmeissään. Niin paljon energiaa: iloisia lapsia, ikävystyneitä lapsia, kärtyisiä lapsia ja villejä lapsia! Lukuilo kierteli heidän ympärillään. Hän tutki lasten neniä, poskia, sormia ja korvia. Lopulta hän otti kirjansa esiin.

Hän käänteli sivuja lempikirjoistaan, kuis-kutti pikkutarinoita, kikatti lasten korviin ja houkutteli kaikki mukaan. Pikku hiljaa jopa kiukkuisimman lapsen silmät alkoivat loistaa. Miten jänniä juttuja lukuilo kertoi, miten hassuja kuvia hän näytti! Lukuilo kieputti lapsia satujen tähtisateessa ja lennätti heidät yhä uusiin tarinoihin.

Kun päiväkodin henkilökunta kutsui lapsia syömään ja päiväunille, lukuilo meni lasten mukana. Se kuunteli onnellisena heidän keskusteluaan ruokapöydässä pupuista, lohikäärmeistä ja merkillisistä tapahtumista. Ruoan jälkeen lapset haukottelivat, mutta kieltäytyivät menemästä päiväunille. Lukuilo pyysi kaikkia lepäilemään ja alkoi kertoa satua maailman pienimmästä jättiläisnorsusta. Hän tynnytti lapset sadun höyhenillä suloiseen uneen ja kävi itsekin heidän viereensä nukkumaan tyytyväisenä ja raukeana. Lukuilo oli löytänyt kodin.

Opetus- ja
kulttuuriministeriö

**TURUN
YLIOPISTO**

Erasmus+

Happy tarinoihin Julkaisija Turun kaupunki, Yliopistonkatu 27, 20100 Turku

Työryhmä Juli-Anna Aerila, Turun yliopisto • Sanna Hernelahti, Leena Hiltunen ja Laura Luukkonen, Turun kaupunki

Ulkoasu ja taitto Mainostoimisto KMG Turku

TURKU
ÅBO